

15. YÜZYIL PORTEKİZ KEŞİFLERİNİN AFRİKA'DA TEZÂHÜRÜ VE BİR HÂKİMİYET GÖSTERGESİ OLARAK PADRÃO SEMBOLÜ*

APPEARANCE OF THE 15TH CENTURY PORTUGUESE
DISCOVERIES IN AFRICA AND THE SYMBOL OF THE
PADRÃO AS A SIGN OF DOMINATION

Hava ÖNALAN**

Makale Bilgisi

Başvuru: 02.04.2021

Kabul: 28.07.2021

Article Info

Received: Apr, 02, 2021

Accepted: July, 28, 2021

Öz

Portekiz için Afrika; ticaret yollarının geçiş güzergâhında, maddi olduğu kadar manevi bir güce ulaşmanın anahtarı konumundadır. On beşinci yüzyılın ilk yarısından itibaren altın, baharat, köle gibi kavramların Avrupa'da farklı bir anlam kazanmaya başlaması, keşifler döneminin başlamasıyla neticelenmiştir. Bu dönemin en önemli devleti Portekiz, keşfettiği kıtalarda sömürgecilik faaliyetleri gerçekleştirerek yaklaşık iki yüzyıl boyunca Afrika ve Hindistan'da varlığını sürdürmüştür.. Afrika'ya gönderilen kâşifler deneme-yanılma yöntemiyle uzun yıllar boyunca bilinmeyen bir kıtaya yolculuk gerçekleştirmiştir. Sınırlı imkânlar dâhilinde gerçekleşen bu yolculuklar zamanla yerini tecrübeye bırakmış ve Afrika sahillerinde Portekiz hâkimiyet dönemi başlamıştır. II. João'nun kâşifleri Diogo Cão ve Bartolomeu Dias Lizbon'dan batı Afrika sahillerine taşıdıkları padrão isimli taş anıtlarla Portekiz egemenlik sahasının somut varlığına işaret etmektedir. Keşifler döneminin taş kazınan yönü, Diogo Cão ile beraber Afrika'da başlayarak Vasco da Gama ile Hindistan'a kadar devam etmiş ve Portekiz padrâoları bir gelenek hâline gelerek on altıncı yüzyılın ilk yarısında da keşfedilen bölgelerde yerini almıştır. Bu çalışma; Afrika'yı keşfetme sürecinin aşamaları ve keşifler döneminin simgesi hâline gelen padrâoları, dönemin kâşifleri üzerinden değerlendirmeyi hedeflemektedir. Bu

---

* Bu makale; Hava Önalın, *Osmanlı-Portekiz İlişkileri ve Hind Okyanusu Siyaseti (XVI. Yüzyıl)* isimli yüksek lisans tezinin birinci bölümünden esinlenerek hazırlanmış özgün bir çalışmadır.

** Doktora öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, e-posta: havvaonalan@gmail.com, 0000-0001-7759-1142, İstanbul Türkiye

bağlamda, Portekiz kronikleri ve kaynaklarından elde edilen bilgiler ve günümüze ulaşan *padrão* görselleri sunulacaktır.

Anahtar kelimeler: Keşifler çağı, Portekiz, Afrika, *padrão*, kâşif

Abstract

*Africa has been a key for Portugal in building spiritual strength and claiming material power with its position being on the trade routes. When the concepts such as gold, spice, slave took on a new meaning in Europe in the first half of the fifteenth century, it commenced the age of discoveries. Portugal, the most prominent state of this period, maintained its existence in Africa and India for nearly two centuries through colonial activities in the continents it discovered. Explorers sent to Africa flew blind to an unknown continent for many years. These voyages that they set on with limited resources and without know-how eventually led to experience, thus, the Portuguese domination established on the African coasts. Explorers of João II, Diogo Cão and Bartolomeu Dias pointed out the concrete existence of the Portuguese sovereign base area with stone monuments called *padrão*, which they transported to the West coast of Africa from Lisbon. The tradition of engraving on stones during the age of discovery began in Africa with Diogo Cão and extended to India with Vasco da Gama. Thereby the Portuguese *padrão* became a tradition and took its place in the territories discovered during the first half of the sixteenth century. This study aims to assess *padrão*, which have been a symbol of the stages of Africa's discovery and the age of discoveries, by the explorers of the period. Information obtained from Portuguese chronicles, sources and images of *padrão* that have reached today will be presented in this context.*

Keywords: Age of exploration, Portuguese, Africa, *padrão*, explorer

Giriş

XV. yüzyıl; bilinmeyene olan merak, var olana ulaşmak ve yeni dünyanın hâkimi olmak için devletlerarası rekabetin oluşacağı bir dönemin başlangıcıdır. Coğrafi keşifler ile beraber keşfedilecek olan kıtalar üzerinde egemenlik kurmak isteyen Avrupalı devletler, bu doğrultuda kutsal atfettikleri Papa'nın onayını almak için çabalasa da keşifler döneminin öne çıkan devleti Portekiz olmuştur. İber Yarımadası'nın batısında sınırlı topraklara sahip olan Portekiz, bu durumu lehine çevirerek on altıncı yüzyılın sonlarına kadar keşiflerin öncüsü olma statüsünü devam ettirmiştir.

Avrupa'yı coğrafi keşiflere yönlendiren sebeplere bakıldığında ekonomik ve dinî etkenlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Tüccarların getirdiği bilgilerle gizemli doğunun başta altın olmak üzere değerli madenleri ve baharatları Avrupalı devletlerin yalnızca ilgisini çekmekle kalmamış, hâkimiyet çabalarına da zemin hazırlamıştır. Marco Polo ve diğer seyyahların

çoğu Çin'e kadar uzanan yolculukları hakkında gördüklerini yazarken bunun, Avrupa'da bir rekabet ortamı hazırlayacağından habersizdir. Bu ortamda şanslı olarak nitelendirilebileceğimiz Portekiz, gerek coğrafi konumu gerekse bilimsel faaliyetlerin destekleyicisi hükümdarlara sahip olmasıyla on beşinci ve on altıncı yüzyılda bilhassa Afrika ile Hind Okyanusu'nda varlık göstermiştir.

Afrika'nın keşif süreci ve kâşifler

Altın, baharat ve ticaretin kaynağına ulaşarak ekonomik olarak güç elde etmeye çalışan Portekiz aynı zamanda dinî otoritenin temsilcisi olarak bu başarısını meşrulaştırır. Keşifler döneminin Portekiz lehine olan seyrinde Kral I. João'nun oğlu Henrique önemli rol oynamıştır. “Dom João'nun kendisine hem görünüş hem de karakter olarak en çok benzeyen oğlu, Henrique'dir.”¹ Septe'nin alınmasından sonraki süreçte vali olarak Henrique'yi görevlendirmesi, bu fikirde olduğunun kanıtı olarak gösterilebilir. Henrique, Sagres'te bir denizcilik okulu kurarak bilimsel faaliyetlerin destekleyicisi olmuştur. Marco Polo'nun Seyahatname'sinde gizemli doğu ve kozmografyası hakkında verdiği bilgiler, okyanus ötesine olan merakı arttırmıştır. Yahudi matematikçiler, Katalan haritacılar ve diğer bilim dallarından pek çok eğitimciyi Sagres denizcilik okulunda bir araya getiren Henrique, kurduğu okulda eğitmen olduğu kadar öğrenci konumunda da bulunmuştur.² Prens Henrique, Afrika'ya yapılacak keşif gezilerinin Hind Okyanusu'na kadar devam etmesinin zeminini hazırlamıştır. Hırslı hanedan üyeleri ve başta Sagres'te yetiştirilen denizciler, Portekiz'in yaklaşık iki yüz yıl boyunca sürdüreceği egemenlik sahasının temelini oluşturmuştur. Şüphesiz ki Prens Henrique çoğu zaman tahtta bulunan krallardan daha etkin bir rol üstlenmiştir. Ancak bu faaliyetleri daha çok gemi inşası gibi seferler için gerekli teçhizatı sağlama, denizci yetiştirme ve kâşifleri cesaretlendirmeye yönelik olmuştur. Henrique'yi keşiflere yönelten bilinen etkenler genellikle ticari, siyasi ve dinî olarak sınıflandırılırken Parry'in, Prens Henrique'nin keşiflerini kaleme alan dönemin kronik yazarı Gomes Eanes Zurara³'ya dayanarak verdiği bilgiler dikkat çekicidir. Buna göre Henrique'yi

¹ João'nun oğulları arasında Duarte hümanist, Pedro politikacı kimliği ile ön plana çıkarken Henrique ise kozmograf ve ekonomist olarak nitelendirilmektedir. Alfredo Alves, *Dom Henrique O Infante: Memoria Historica*, Typographia do Commercio do Porto, Porto 1894, s.19.

² Thomaz Oscar Marcondes de Souza, “O Infante D. Henrique e a Escola Naval de Sagres”, *Revista de História*, C. 21(44), São Paulo 1960, s. 451-452.

³ Gomes Eanes Zurara'nın doğum yeri ve tarihi bilinmemektedir. Septe'nin ele geçirilmesi hakkında yazdığı *Crónica da Tomada de Ceuta* adlı kroniğini 1450 yılında tamamladığında henüz kırk yaşına ulaşmamış olması, 1410'tan sonra doğmuş olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Gomes Eanes de Zurara, *Crónica da Tomada de Ceuta por el Rei D.*

keşiflere yönlendiren en büyük faktör olarak burç yorumlarını dikkate alması öngörülmüştür. Büyük fetihler gerçekleştirerek kimsenin görmediği toprakları keşfetme isteğinin astronomik faaliyetlere göre hareket etmesinin neticesi olduğu düşünülmektedir.⁴

Portekiz'in Afrika keşifleri, kuzey Afrika'da stratejik konumda yer alan Septe'nin alınması ile başlamıştır. Septe'nin alınma süreci hakkındaki en detaylı kaynak, dönemin kronik yazarı Gomes Eannes de Zurara'nın kaleme aldığı bilgilerdir. V. Afonso'nun emriyle 1415 yılında Septe'nin alınmasında önemli bir rolü olan komutan D. Pedro de Menezes'in başarıları hakkında da bir kronik yazan Zurara, Portekizlilerin Septe'yi savunmalarını ve buradaki faaliyetlerini kaleme almıştır.⁵ Portekizliler ve diğer Avrupalı devletlerin Afrika ve Asya hakkındaki bilgilerinin kaynağı olan seyahatnameler, on dördüncü yüzyılda çizilen Katalan haritaları ve Yahudi tüccarlardan elde edilen bilgiler ile sınırlıyken Portekiz; bunu bir adım ileriye götürerek altının kaynağı Afrika ve özellikle Afrika coğrafyası hakkında bilgiler edinmek hususunda kilit bir noktayı ele geçirmiştir.⁶ Septe yalnızca Afrika ve Atlantik için değil aynı zamanda Akdeniz'e girişin de sembolüdür.

Keşifler çağı; ekonomik ve dinî faktörlerin harmanlandığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Altının ve zenginliğin kaynağına olan merak, bilinmeyen bir dünyayı keşfetme arzusu içinde olan yöneticiler için bunun da ötesinde bir anlam ifade etmektedir. Maddî gücü besleyen temel faktör, dinî kaygılar olmuştur. Afrika'ya gönderilen Portekizli kâşiflerin görevi yalnızca altına ve ticaret yollarına ulaşmak değildir. Preste João olarak adlandırılan ve doğuda yaşadığına inanılan Hristiyan bir liderin varlığı, Portekizlileri bu topraklara götüren ana etkenlerden biridir. 1487 yılında Hind ticaret yolları hakkında bilgi almak üzere Portekiz'den yola çıkan Pêro da Covilhâ ile Preste João'yu bulmak üzere Etiyopya'ya gönderilen Afonso de Paiva'nın yolculukları, Portekiz'in Afrika ve Asya'ya olan misyonunun bir özeti.

João I, por Francisco Maria Esteves Pereira, Academia das Ciências de Lisboa, Lisboa 1915, s. xv. Zurara, bilhassa Prens Henrique'nin hayatına ve keşiflerine dair yazdığı kroniklerle bilinmektedir.

⁴ John Horace Parry, *The Age of Reconnaissance: Discovery, Exploration and Settlement 1450 to 1650*, University of California Press, California 1981, s.35-36.

⁵ Pedro de Menezes, 1415 yılında ele geçirilen Septe'nin ilk valisi olarak 1437'ye kadar bu görevi sürdürmüştür. Zurara, 1458'de yazmaya başladığı Menezes'in başarılarını 1463 yılında bitirmiştir. Gomes Eannes de Zurara, *Crónica da Tomada de Ceuta por el Rei D. João I*, haz: Francisco Maria Esteves Pereira, Academia das Ciências de Lisboa, Lisboa 1915, s.XLIX-L.

⁶ Charles Ralph Boxer, *The Portuguese Seaborne Empire 1415-1825*, The History of Human Society, London 1969, s.16.

Afrika'da yapılacak seferler için üs olarak kullanılacak olan Septe, Hristiyanların Müslümanlara karşı kazandığı büyük bir zafer olarak nitelendirilmiştir. I. João, denizlerdeki Müslüman tehdidini ortadan kaldırmak için büyük bir adım atmış olmakla kalmamış, *Senhor de Ceuta* unvanıyla Hristiyan dünyada da itibar kazanmıştır.⁷ Aynı yıl João'nun sekreteri António Martins'in Consílio de Constança'da yaptığı konuşma, Portekiz keşiflerinin alt yapısı hakkında bilgiler vermektedir:

*Kâfir Muhammed'in adı silindi ve kaldırıldı. Ve bugün Mesih, [Septe'de] onurlandırılıyor ve ona tapılıyor. Zafer, kiliseye ve tüm Hristiyanlara sevinç ve neşe getirmelidir. Çünkü hem karadan hem de denizden güçlü olan şehri alarak Afrika'nın tüm liman ve kilit noktalarında Hristiyanların yolunu açtı. Böylece Hristiyanlar, sarazenlere karşı operasyonlar yürüterek ruhlarının kurtuluşuna buradan devam edebileceklerdir..... Mağribilerin topraklarına girdi ve onlardan büyük bir şehir aldı. Kötü Muhammed'in onurlandırıldığı yerde, kurtarıcımız olan Mesih'e tapılacaktır.*⁸

On beşinci yüzyılın özellikle ilk yarısında Portekiz'in ticari kaygılarının zemininin, mevcut konumunu güçlendirme ve varlığını ispat etme çabasına bağlı olduğu görülmektedir. Bu sebeple yüzyılın ikinci döneminde Afrika'nın batı kıyılarını sömürgeci hâline getirmeye başlamıştır. Afrika'da başlayacak olan Portekiz sömürgecilik faaliyetleri Hindistan'a kadar devam etmiş ve burada *Estado da India* adında Portekiz sömürge devleti kurulmuştur. Septe'nin alınması, Afrika ve Atlantik'e doğru genişlemeye olanak tanımının da ötesinde bir anlam ifade etmektedir: Dünya üzerinde artan Müslüman gücüne karşı Haçlı birliğini oluşturmak. Bu yalnızca savaşarak değil, kültür ve medeniyete dayalı etkileşimle gerçekleştirilmeye çalışılan bir politikadır.⁹ Preste João'ya ulaşmak, Hristiyanları bir araya getirerek Müslümanlara karşı güç elde etmek için büyük bir fırsat olarak görülmektedir. Batı Afrika'da keşfedilen her yeni toprak, Preste João hakkında bilgi almak ve ona ulaşmak anlamına da gelmektedir.

⁷ I. João'nun bu unvanı, 1416'dan itibaren resmî belgelerde kullanılmaya başlanmıştır. Maria Helena da Cruz Coelho, "Ceuta: Um Marco no Processo Legitimador da Dinastia de Avis", Ceuta e Expansão Portuguesa, Actas XIV Simpósio de História Marítima 10 a 12 de Novembro 2015, *Academia de Marinha*, Lisboa 2016, s. 31.

⁸ José da Silva Horta, "A imagem do Africano pelos Portugueses antes dos contactos" O Confronto do Olhar: O encontro dos povos na época da Navegações portuguesas Séculos XV e XVI, *Colecção Universitária*, Lisboa 1991, s.50.

⁹ António de Andrade Moniz, "Ceuta e as Duas Políticas da Expansão Portuguesa", Ceuta e Expansão Portuguesa, Actas XIV Simpósio de História Marítima 10 a 12 de Novembro 2015, *Academia de Marinha*, Lisboa, 2016, s.239.

Portekiz'in istikrarlı bir biçimde batı Afrika'da ilerlemesi, diğer Avrupa devletleri arasındaki konumunu da etkilemiştir. Rekabet ortamının kaçınılmaz olacağı bir dönemde Papa tarafından verilen izin belgesi ile keşiflerine devam eden Portekizliler, Hristiyanlığın temsilcisi sıfatıyla yapacakları keşifleri meşrulaştırma fırsatı bulmuştur. Bu doğrultuda 8 Ocak 1455 tarihli Romanus Pontifex adlı belge, Papa V. Nicolau tarafından Afonso, Henrique ve diğer Portekiz kralları ile haleflerine Afrika ve çevresindeki adalarda, Bajador Burnu'dan itibaren Gine kıyılarında hâkimiyet kurarak kilise inşa etmelerine dair verilen yetkileri içermektedir.¹⁰

Henrique'nin Afrika politikası dâhilinde Gil Eannes kaptanlığında bir keşif grubu 1433 yılında Kanarya Adaları'na ulaşmıştır. Eannes, Portekiz'e döndüğü sırada yanında Kanarya Adası'ndan getirdiği köleler de bulunmaktadır.¹¹ Ancak Eannes, asıl hedefi olan Bojador Burnu'nu geçememiştir. Zurara'nın kaydettiğine göre Afonso Gonçalvez Baldaia ile beraber çıktıkları yolculukta Bojador Burnu'nu elli lig geçmişlerdir. Keşfettikleri bölgede herhangi bir ev ya da insan izine rastlamadıkları bilgisiyle dönmüşlerdir.¹² Afonso Gonçalvez, Prens Henrique'nin isteği üzerine küçük bir gemi ile yeniden keşfe çıkmıştır. Daha önce gittikleri yeri almış mil geçen Gonçalves'in yanında iki at ve bu atlarla yerleşim yerini gözlemlemek üzere keşfe gönderilecek olan iki kişi bulunmaktadır.¹³ Baldaia, mürettebatı ile birlikte Oro Nehri'nden güneye doğru yol alsa da Henrique'nin asıl hedefi olan Gine'ye ulaşmadan Portekiz'e dönmüştür. Baldaia, Portekiz'e geri döndüğü zaman, Afrika'da karşılaştığı insanların hangi milletten olduğu bilgisinden emin olamadığı gibi, yaşamları hakkında da herhangi bilgi elde edememiştir.¹⁴

Henrique'nin batı Afrika'ya yönelik seferleri doğrultusunda Porto Santo Adası'nı keşfeden João Gonçalves Zarco ve Tristão Vaz, bu yeni adanın

¹⁰ A.N.T.T., Bulas 1179/1882, Maço 7, n.29. Papa tarafından Portekiz'e verilen izin belgelerinin Latince orijinal nüshaları, Lizbon'da bulunan Arquivo Nacional da Torre do Tombo'da mevcuttur. 1452 tarihli Dum Diversas ve 1456 tarihli Inter Caetera da Papa tarafından verilen diğer izin belgeleridir. Romanos Pontifex'de geçerli olan haklara ek olarak Prens Henrique ve V. Afonso'nun isteklerini onaylayan bu belge ile Portekizliler o an ve gelecekte Bajador Burnu'nun ötesine, Gine üzerinden Hindistan'a kadar gidebilmiştir. A.N.T.T., Gavetas 1101/2017, Gaveta 7/7, Gaveta 13/ Maço 13, n.7; Boxer, *The Portuguese Seaborne Empire 1415-1825*, s.22.

¹¹ Gomes Eannes Azurara, *Chronica do Descobrimento e Conquista de Guiné*, J. P. Aillaud: na Officina Typographica de Fain e Thunot, Pariz 1841, s.57.

¹² Azurara, *Chronica do Descobrimento e Conquista de Guiné*, s.59.

¹³ Zurara, Portekizlilerin Oro Nehri boyunca yerlilerle temas kurulma aşamasından bahsetmektedir. Azurara, *Chronica do Descobrimento e Conquista de Guiné*, 61-65.

¹⁴ Azurara, *Chronica do Descobrimento e Conquista de Guiné*, s.65.

coğrafi özellikleri hakkında edindikleri bilgilerle beraber Portekiz'e dönmüşlerdir. João de Barros¹⁵'un verdiği bilgilere göre Henrique, Porto Santo Adası'nda yerleşik hayata geçilmesi için bu iki kâşifle beraber Bartolomeu Perestrolle adlı asilzadeyi üç gemi ve gerekli teçhizatla beraber Porto Santo Adası'na göndermiştir.¹⁶

Gine'nin keşfi için on iki yıl süresince Afrika'ya birçok keşif gemisi gönderilmiştir. Henrique'nin Bojador Burnu'nun geçilmesi için gönderdiği kâşifler, asıl hedefe ulaşmasalar da genellikle Magribî olarak tanımladıkları toplulukların yerleşim yerleri hakkında elde ettikleri bilgilerle beraber Portekiz'e geri dönmüşlerdir. 1433 yılında Bojador Burnu'nu geçmesi için görevlendirilen yeni kâşif Gil Eannes, Kanarya Adaları'na ulaşmış ve burada esir aldığı insanları Portekiz'e götürmüştür.¹⁷ Eannes, başarısız olarak görülen ilk yolculuğunun ardından ertesini yıl Bojador Burnu'nu geçmiş ve bu durum Prens Henrique ile Kral Duarte tarafından sevinçle karşılanmıştır.¹⁸

1435 yılında Afonso Gonçalves Baldaia ve Gil Eannes, Bojador Burnu'nun ötesine doğru yeni bir yolculuğa çıkmışlardır. Baldaia, o döneme kadar gönderilen en büyük keşif gemisi olan bir *barinel*¹⁹'in kaptanlığını yaparken, Gil Eannes ise daha küçük bir Portekiz *barco*²⁰'su ile yolculuğunu

¹⁵ Portekiz'in XVI. Yüzyıla ait en önemli tarihçisi, kronik yazarıdır. Bilhassa Afrika ve Hindistan'daki Portekiz varlığı üzerine kaleme aldıkları, ciltler halinde Décadas da Ásia adı altında toplanmıştır.

¹⁶ Barros; bu yolculuk esnasında yanlarında tohumlar, bitkiler ve hamile bir tavşan da bulunduğunu kaydeder. João de Barros; Diogo do Couto, *Da Ásia de João Barros e De Diogo do Couto*, Decada I, Parte I, Regia Officina Typografica, Lisboa, 1777-1778, s.27.

¹⁷ Barros, *Da Ásia*, s.40.

¹⁸ Barros, *Da Ásia*, 42.

¹⁹ Yelkenli ve kürekli bir gemi olan barinel başlangıçta bir direktten oluşsa da zamanla iki ya da üç direkli inşa edilmiş, Portekiz keşifler çağı gemileri arasında yerini almıştır. On altıncı yüzyılın ortalarına kadar varlığını sürdürerek kalyonların temelini oluşturmuştur. Fernando Gomes Pedrosa "Os navios", coordenador: Fernando Gomes Pedrosa, *História da Marinha Portuguesa: Navios, Marinheiros e Arte de Navegar 1139-1499*, Academia de Marinha, Lisboa 1997, s. 133.

²⁰ Yirminci yüzyıla kadar çeşitli belgelerde ismi geçmekte olup genellikle küçük ve orta boyuttaki gemiler için kullanılan genel bir tabir olmuştur. Filipe Vieira de Castro, "Navios", coordenador: Francisco Contento Domingues, *História da Marinha Portuguesa: Navios, Marinheiros e Arte de Navegar 1500-1600*, Academia de Marinha, Lisboa 2012, s.55. Keşifler dönemi kroniklerinde sıklıkla rastlanan ve küçük gemi anlamında kullanılan bir ifadedir. Dönemsel olarak farklı işlevleri bulunan barco, yük ve yolcu taşımacılığının yanında balık avcılığında da kullanılan yelkenli bir gemi olarak bilinmektedir. George Robert Schwarz, *The History and Development of Caravels*, Texas A&M University, 2008, s.46-47. Portekizce eril ve dişil kelimelerin varlığı göz önünde bulundurulduğunda kaynaklarda *barco* yerine *barca* şeklinde de kullanılabilir.

sürdürmüştür.²¹ Portekizliler bu yeni toprakların kendileri için neler getireceğinden bîhaberdir. Bilmediği kıyılara yelken açan kâşiflerden biri olan Baldaia, yanında bulunan iki kişiyi keşif yapmak üzere gönderdiğinde karşılıklarına çıkan bir grup, ellerinde *azagaia*²²larla Portekizlilerle çatışmaya girmiş ve bu çatışma esnasında yaralananlar olmuştur.²³

Nuno Tristão ve komutası altında yer alan Antão Gonçalves'in 1441 yılında çıktıkları keşif yolculukları, Portekiz sömürge imparatorluğu açısından farklı bir öneme sahiptir. İki kâşifin Afrika'dan Portekiz'e götürdükleri Afrikalı yerliler, köle ticaretinin başlamasına ve düzenli olarak Afrika'dan Portekiz'e köle taşınmasının temellerini atmıştır. Nuno Tristão, tercümanlık yapması için Afrika'dan bir yerliyi yanına alarak Beyaz Burun olarak adlandırılan Cabo Branco'yu keşfetmeye gittiğinde Antão Gonçalves ise reis olmak üzere ele geçirdiği on köle ile birlikte Portekiz'e dönmüştür.²⁴ Nuno Tristão, 1443 yılında yeni bir yolculuğa çıktığı sırada Portekiz için önemli konumda olan Arguin'i keşfetmiştir.

1444 yılında Lagos'tan yelken açan altı gemi ve mürettebatının misyonu, daha önce gönderilen keşif gemilerinden farklı olmuştur. Henrique tarafından özel izinle yola çıkan altı gemi, Lançarote'nin kaptanlığında Batı Afrika kıyılarına yelken açmıştır. Barros'un kaydettiğine göre Martim Vicente ve Gil Vasques, Arguin yakınındaki Nair Adası'nda yerlilerle çatışmaya girmiş ve yüz elli beş kişiyi esir alarak bazı yerlileri de öldürmüştür.²⁵ Arguin, Nair ve Tider'e daha sonraki yıllarda yapılan yolculuklar neticesinde esirler alınarak Portekiz'e götürülmüştür. Ancak bu keşifler her zaman Portekizlilerin lehine olmamıştır. 1445 yılında Gonçalo de Sintra'nın komutası altında Batı Afrika'ya gönderilen bir keşif grubu, Cape Blanco yakınlarında yerlilerin

²¹ İki kâşif, Bojador Burnu'nu geçtikten sonra insan izlerine rastladıkları bir bölgeyi keşfetmiştir. Barros, *Da Asia*, s.44.

²² Afrika'da kullanılan mızrak ya da cirit. Berberice *zagaya* adı verilen bu alet, Afrika'dan İber yarımadasına taşınmıştır. Anthony Xavier Soares, *Portuguese Vocables in Asiatic Languages: From the Portuguese Original of Sebastião Rodolfo Dalgado: Translated into English with notes, additions and comments*, Asian Educational Services, New Delhi 1988, s.29.

²³ Bahsi geçen Portekizliler on beş ve on yedi yaşlarındadır. Barros, *Da Asia*, s.44-46.

²⁴ José Antonio Ferreira Brandão, *Vida do Infante D. Henrique de Portugal Apelidado o Navegador e Seus Resultados*, Imprensa Nacional, Lisboa 1876, s.231.

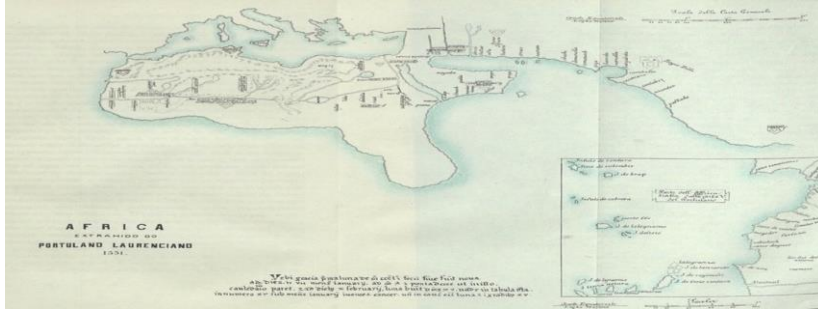
²⁵ Barros; esirlerin sayısının fazla olduğunu, buna karşılık kürek çekecek yalnızca otuz kişi bulunduğunu ve bu sebeple de gemilerin kapasitesi kadar esir alındığını söylemektedir. Barros, *Da Asia*, s.67-68.

saldırısına uğramış ve Sintra ile beraber bazı Portekizliler öldürülmüştür. Sintra ve beraberindekiler, bu kıyılarda öldürülen ilk Portekizliler olmuştur.²⁶

Nuno Tristão'nun 1446'da çıktığı son seferine kadar Portekiz'den Afrika'ya yeni kâşifler gönderilmiş ve Afrika'dan Portekiz'e birçok köle taşınmıştır. Kroniklerin verdiği bilgilere dayanarak denilebilir ki Portekiz kralları ve yöneticileri her yıl Afrika'ya gönderdikleri gemiler ve yetiştirdikleri denizcilerle, keşifler dönemine öncülük edecek bir konumda olduklarını göstermiştir. Gambiya, Senegal, Yeşil Burun Adaları, Sierre-Leone gibi stratejik bölgelerin keşfi, Portekizlileri Cabo da Boa Esperança adını verdikleri Ümit Burnu'na bir adım daha yaklaştıracaktır.

On beşinci yüzyılın ilk yarısındaki keşifler; sınırlı bilgilere dayalı olarak gerçekleştiği için çoğunlukla belirlenen hedeflere ulaşamadan, farklı kıyıların keşfiyle sonuçlanmıştır. Bunun en büyük etkenlerinden biri de tahmini ve kimi zaman yanlış çizilen portolan²⁷ haritalarına göre hareket edilmiş olmasıdır. Gine'yi keşfetmek üzere gönderilen kâşiflerin Afrika'nın batısında farklı bölgelere ulaşmaları ise çoğu zaman Henrique tarafından olumsuz bir durum olarak nitelendirilmiştir.

Şekil 1: 1351 tarihli Laurenziano portolan haritasında kuzey Afrika tasviri²⁸

²⁶ William Pickering, *The Conquerors Of The New World And Their Bondsmen: Being a Narrative of the Principal Events Which Led to Negro Slavery in the West Indies and America*, Volume I, London 1848, s. 37.

²⁷ Kıyı, ada ve liman tasvirlerinin yer aldığı bu haritalar; denizciler için pusula işlevi görmüş olup daha sonraki yüzyıllarda kopya edilerek çoğaltılıp geliştirilmiştir. Kayıtlara göre portolan haritalarının geçmişi, on üçüncü yüzyılın sonlarına uzanmaktadır. Tony Campbell, "Portolan Charts from the Late Thirteenth Century to 1500", *The History of Cartography*, Volume I: Cartography in Prehistoric, Ancient and Medieval Europe and the Mediterranean, University of Chicago Press, 1987, s.380.

²⁸ José Antonio Ferreira Brandão, *Vida do Infante D. Henrique de Portugal Apelidado o Navegador e Seus Resultados*, Imprensa Nacional, Lisboa 1876, s.202.

İlk kâşiflerin görevleri, yerleşim yeri kurmak için uygun toprakların ve toplulukların varlığına dair bilgi edinmeye yönelik olmuştur. Kimi zaman yerlilerle çatışmalar yaşanmış olsa da Portekizlilerin Afrika'daki bu ilk misyonerlik faaliyetlerine bakıldığı zaman Hristiyanlaştırmanın zorlama ile değil isteğe bağlı olarak gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Henrique'nin istikrarlı politikası, kâşiflerinin istekli ve azimli olması Portekiz'in okyanus ötesi faaliyetlerinde belirleyici rol oynamıştır. Keşif yapmak üzere gönderilen gemiler her bakımdan yeterli olmadığı gibi kimi zaman okyanus şartlarına uyum sağlayamayarak kaybolmuş ya da hasar görmüştür. Ancak bu durumun keşifleri kesintiye uğratmadığı ve istikrarlı biçimde yeni gemiler gönderildiği görülmektedir. Henrique'nin himayesi altında bulunan kâşifler yalnızca Portekizlilerden oluşmamaktadır. Venedikli tüccar Alvise Cadamosto Afrika'ya gönderildiği sırada Cenevizli Antoniotto Usodimare ile beraber Gambiya'daki altın hakkında bilgi sahibi olmuş ancak yerlilerle temas kurmaya çalıştıkları ilk dönemde kötü karşılanarak Portekiz'e geri dönmek zorunda kalmışlardır. Ancak ertesi yıl 1456'da üç karavel ile çıktıkları yolculukta Gambiya'da yerli şeflerden biri olan Battimansa ile temas kurup takas yaparak önemli bir adım atmışlardır.²⁹

Afrika topraklarında artık sadece keşif gezileri yapmakla yetinmeyen Portekizliler, bölgedeki Arap tüccarlarla ticaret yapmaya başlamıştır. Ticaret hususu beraberinde rekabeti getireceği için bu hak, yalnızca özel izne sahip tüccarlara tanınmaktadır. Henrique, on yıl süresince Arguin Adası'nda Araplarla ticaret yapma hakkını Hristiyanlara vererek usulsüz ticaret yapılmasının önüne geçmiştir.³⁰ Portekizliler altın, köle, doğudan getirilen ipek ve diğer değerli giysiler gibi birçok ürünün ticaretine hâkim olmaya başlamıştır.

V. Afonso 1469 yılında Gine'de yapılacak olan ticaretin kontrolünü beş yıllık süreyle Fernão Gomes'e vermiştir. Gomes, beş yıl boyunca resmî olarak ticaret yapması karşılığında her yıl Batı Afrika kıyılarında yeni yerler keşfetmek ve yıllık belli bir miktar ücret ödemek zorundaydı. Gomes, João de Santarem ve Pero Escobar, Gine'den yelken açmaya devam ederek 1471 yılında Mina³¹'yi keşfetmiştir.³² Mina, bulundurduğu altın rezerviyle Portekiz sömürge imparatorluğunun Afrika uzantısı için kilit bir nokta olmuştur.

²⁹ Gerald Roe Crone, *The Voyages of Cadamosto and other Documents on Western Afrika in the Second Half of the Fifteenth Century*, The Hakluyt Society, London 1937, s. xxiii.

³⁰ Crone, *The Voyages of Cadamosto and other Documents on Western Afrika in the Second Half of the Fifteenth Century*, s.17.

³¹ Gana sınırları içinde yer almaktadır.

³² Barros, *Da Asia*, s.143.

Mina'nın ardından 1471 yılında Gine Körfezi'ndeki São Tome Adası keşfedilmiş ve ileride kurulacak olan yerleşim yerlerinin temelleri atılmıştır.

II. João (1481-1495) döneminde Afrika keşifleri farklı bir boyut kazanmıştır. Portekizli tüccarlar belli bir ücret karşılığında Afrika'da ticaret yapma hakkı kazanmaya başlayınca altın, gümüş, ipek, biber gibi değerli ürünler de Portekiz'e götürülmeye başlanmıştır. Ancak bilinmelidir ki tüccarlar köle ve fil dişi ticaretinde her ne kadar hak sahibi olsalar da altın ticaretinin tekeli, krallığın himayesinde olmuştur.³³ Bu durumun rekabet ortamına zemin hazırlayacağı göz önünde bulundurulursa, Portekizliler için Afrika'da kalıcı bir otorite kurmak elzem hâle gelmiştir. Bilindiği üzere İtalyan Cadamosto ve Cenevizli Antoniotto Usodimare gibi başka milletlerden olan kâşiflerin de Portekiz rejimi tarafından desteklenmesi, Avrupalı devletlerin Portekiz keşiflerinin seyri hakkında bilgi sahibi olmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda İtalyan Alberto Cantino'nun 1502 yılına tarihlenen ve o döneme kadar Portekiz keşiflerine dair çizilen bir *mapamundi*³⁴ haritasını Lizbon'dan İtalya'ya götürdüğü bilinmektedir.³⁵

II. João 1482 yılında altının kaynağı olan Mina'da bir kale yapılmasına karar vermiş ve Portekiz gemileri teçhizatıyla beraber Afrika'ya yelken açmaya başlamıştır. Bu döneme kadar yapılan yolculukların seyrine bakıldığında siyahiler ile olan ilk temaslar ve bu temasın meydana getirdiği zorluklar ağır basmaktadır. Çoğu zaman çatışma şeklinde devam eden münasebetler olsa da Portekizlilerin zamanla ticaret vasıtasıyla ılımlı bir politika sürdürmeye çalıştıkları görülmektedir. Bu bağlamda Henrique'nin genellikle barışçıl bir politika izlediği, yerlilere zarar verilmesine izin

³³ Boxer, *The Portuguese Seaborne Empire 1415-1825*, s.30.

³⁴ Latince bir söylem olup, orta çağ Avrupası'nda çizilen dünya haritaları için kullanılmaktadır. Genellikle Hristiyanlar için önemli görülen olaylar resmedilmiştir. On üçüncü ve on dördüncü yüzyıllarda daha geniş bir kullanım alanı olan bu haritalar, portolan ya da farklı bir harita türüne de işaret edebilmektedir. David Woodward, "*Medieval Mappaemundi*", *The History of Cartography, Volume I: Cartography in Prehistoric, Ancient and Medieval Europe and the Mediterranean*, University of Chicago Press, 1987, s.286-287.

³⁵ Bu harita Afrika, Brezilya'nın kıyı kesimi ve Florida gibi yerlerin tasvirlerinden oluşmakta olup Cantino Haritası olarak adlandırılmaktadır. Cantino, Ferrara Dükü'nün ajanı olarak Lizbon'dan haritayı alarak arkasına Dük'e hediye ettiğini not düşmüştür. Haritayı çizen Portekizli hakkında bilgi olmadığı için Cantino Haritası olarak isimlendirilmiştir. 1868 yılından itibaren İtalya'daki Biblioteca Estense de Módena'da muhafaza edilmektedir. *Carta del Cantino: Charta del navigare per le isole novamente trovate in la parte de l'India*, Instituto Geográfico Nacional, Servicio de Documentación Geográfica y Biblioteca, España.

vermediği ve böylelikle onların kendi istekleri ile Hristiyanlığı kabul etmelerini beklediği söylenmektedir.³⁶

Mina'da *São Jorge da Mina* adında inşa edilecek kale için Diogo de Azambuja'nın kaptanlığında bir Portekiz donanması Gine'ye doğru yelken açmıştır. Kale inşası bölgedeki altın, köle ve diğer ürünlerin ticareti hakkında ayrıntılı bilgilere sahip olmanın yanında her yıl yeni topraklar keşfederek Hindistan'a ulaşma hedefi için de büyük bir avantaj sağlamaktadır. Azambuja'nın donanması on karavel ve içinde taş, kiremit, odun ve altı yüz kişilik mürettebata yetecek erzak taşıyan iki *urca*³⁷dan oluşmaktadır.³⁸

Şekil 2: Portekizlilerin Mina'da inşa ettikleri kaleyi ve bölge yerlilerini gösteren 1502 yılına ait bir tasvir³⁹

Altın rezervinin kontrolünü sağlayarak başta İspanyollar olmak üzere diğer Avrupalı devletlerin herhangi bir müdahalesi karşısında savunma üssü konumunda bulunacak São Jorge kalesi, aynı zamanda altın temin edilen yerli kabilelerden gelecek olası bir harekete karşı da güvenli bir merkezdir.⁴⁰ Azambuja'nın o döneme kadar gönderilen en donanımlı ve içerisinde iyi savaşçılar barındıran gemilerle Afrika kıyılarına gelmesi tesadüf değildir.

³⁶ Crone, *The Voyages of Cadamosto and other Documents on Western Afrika in the Second Half of the Fifteenth Century*, s.18-19.

³⁷ Donanım itibariyle kalyona benzeyen ancak daha küçük silah ve savaş gereçlerini taşıyan bir gemi türüdür. *The Oxford Companion to Ship and the Sea* (2 ed.), editor: Ian Dear; Peter Kemp, Oxford University Press, 2006. Hakkında çok fazla bilgi olmayan bu gemi türü, İngiltere ve özellikle Almanya gibi kuzey ülkelerinde kullanılmıştır. Fernando Gomes Pedrosa, "Os navios", coordenador: Fernando Gomes Pedrosa, *História da Marinha Portuguesa: Navios, Marinheiros e Arte de Navegar 1139-1499*, Academia de Marinha, Lisboa 1997, s.109.

³⁸ Mürettebat arasında elli kişi iyi savaşçı olup herhangi bir çatışma durumu için tecrübe sahibidir. Barros, gemilerden birinin kaptanının Bartolomeu Dias olduğunu söylemektedir. Barros, *Da Asia*, s.154.

³⁹ *Carta del Cantino 1502*. Haritanın kullanımı hususunda Ministero Della Cultura, Gallerie Estensi, Biblioteca Estense Universitaria'dan özel izin alınmıştır.

⁴⁰ Boxer, *The Portuguese Seaborne Empire 1415-1825*, s.32.

Afrika yerlileri Portekizlilerin asıl amacının yalnızca ticaret olmadığını kısa sürede fark etmiş olmalıdır ki kabile reisi ile Diogo de Azambuja arasındaki diyalog, muhtemel sorunların neler olabileceğine dair ipuçları barındırmaktadır. Daha önce gelen kâşiflerin niyetinin yalnızca ticaret yapmak olduğunu, yerleşmek gibi bir amaçlarının olmadığını üstelik kılık kıyafetlerinin de yıpranmış hâlde olduğunu gören bu Afrikalı için yeni gelen ve kale yapma konusunda izin isteyen iyi giyimli-silahlı Portekizlilerin hedefinin ne olduğunu tahmin etmek zor olmamıştır.⁴¹

Şekil 3: 1563 yılına ait Mina tasviri⁴²

Portekiz Egemenliğinin Yansımaları: Afrika'da Padrão Anıtları Dönemi

Yerli kabileler, farklı bir kıttadan yerleşik düzen kurmak üzere gelen insanlara karşı şüpheyle yaklaşırken II. João döneminin kâşifleri, Afrika kıyılarında taştan yapılan ve üzerinde haç işareti bulunan padrão isimli hakimiyet sembollerini dikmeye başlamıştır. Barros; II. João'nun, üzerinde yazı bulunan padrão'lar gönderdiğine şu şekilde işaret etmektedir: “...*Elrey D. João o segundo em seu tempo mandou poer Padrões de pedra com letreiro....*”

⁴¹ Portekizlilerle olan ilişkilerin daha önce gelen kâşifler gibi yalnızca gemilerle yapılan ticaretle sınırlı kalmasının iki taraf için daha iyi olacağını söylese de Azambuja'nın ısrarları neticesinde kale inşasını gönülsüz bir şekilde kabul etmiştir. Boxer, *The Portuguese Seaborne Empire 1415-1825*, s.32.

⁴² *Atlas de Lázaro Luís 1563*, Academia das Ciêncas de Lisboa, Lisboa 1990.

⁴³ Yine Barros'un anlatımından bu padrôların iki insan uzunluğunda olduğu, üzerinde kraliyet arması, Latince ve Portekizce yazılar bulunduğu anlaşılmaktadır.⁴⁴

Padrão geleneğinin bilinen ilk kâşifi Diogo Cão, dönemin ünlü kâşifleri Bartolomeu Dias ve Vasco da Gama'nın gölgesinde kalsa da Portekiz isminin Afrika'da kalıcı olması için Kongo, Angola ve Namibya gibi stratejik konumlarda padrôlar dikmiştir. Bunlardan Kongo Nehri ağzına dikilen São Jorge isimli padrô günümüze ulaşamamıştır. Santo Agostinho isimli ikinci padrô Angola'da dikilmiş olup günümüzde Sociedade de Geografia de Lisboa'da muhafaza edilmektedir. Baş kısmındaki haç işareti günümüze ulaşamamış olan bu padrônun ön yüzünde kraliyet arması bulunmaktadır. Arka ve yan cephelerinde şu ifadeler yer almaktadır: *"Dünyanın yaratılışının 6681, efendimiz İsa Mesih'in doğumunun 1482. yılında, Portekiz'in en mükemmel ve güçlü kralı Dom João II bu toprağı keşfetmek ve padrôları koymak[dikmek] üzere Diogo Cão'yu gönderdi."*⁴⁵

Şekil 4: Diogo Cão'nun Cabo do Lobo (Santa Maria)'da diktiği Santo Agostinho isimli padrô⁴⁶

⁴³ Barros, *Da Asia*, s.148.

⁴⁴ Barros, *Da Asia*, s.171.

⁴⁵ *Padrão de Santo Agostinho*, Sociedade de Geografia de Lisboa.

⁴⁶ Fotoğrafın kullanımı için Sociedade de Geografia de Lisboa'dan özel izin alınmıştır.

Şekil 5: Padrão Santo Agostinho'nun üzerinde bulunan Portekiz kraliyet arması ve yazılar⁴⁷

Şekil 6: Diogo Cão'nun Cabo Negro'da dittiği ve Sociedade de Geografia de Lisboa'da bulunan padrãosunun 1934 yılına ait bir fotoğrafı⁴⁸

⁴⁷ Luciano Cordeiro, *Descobertas e Descobridores: Diogo Cão*, Imprensa Nacional, Lisboa 1892.

⁴⁸ Arquivo Nacional Torre do Tombo, *Padrão de Diogo Cão*, Que se Encontra Actualmente Na Sociedade de Geografia de Lisboa.

Diogo Cão, 1482-1484 arasındaki ilk yolculuğunun ardından Portekiz'e geri dönmüş ve 1485 yılında ikinci bir yolculuk için yeniden yelken açmıştır. Bu yolculuk esnasında da Cão'nun iki padirão diktiği bilinmektedir. Bunlardan birini Cabo Negro'da⁴⁹ ve son padrãosunu da Namibya'daki Cape Cross'da dikmiştir. Bu iki taş sütun yaklaşık olarak aynı yükseklikte olup yapı olarak birbirlerine benzemektedir. Ancak Cabo Negro'dan, Sociedade de Geografia de Lisboa'ya getirilen padirão'nun bazı bölümlerinde tahribat bulunduğu için üzerindeki yazılar belirgin değildir. Günümüze kadar en iyi biçimde muhafaza edilen ve 3.50 metre yükseklikte olan Cape Cross'taki padirão, 2019 yılına kadar Berlin'deki Deutsches Historisches Museum'da sergilenmiştir. Santo Agostinho ile aynı Latince-Portekizce ifadeleri içeren padirão, 1485 yılı ile tarihlenmektedir.⁵⁰

Şekil 7: Diogo Cão'nun Cape Cross (Cabo da Serra)'da diktiği son padirão⁵¹

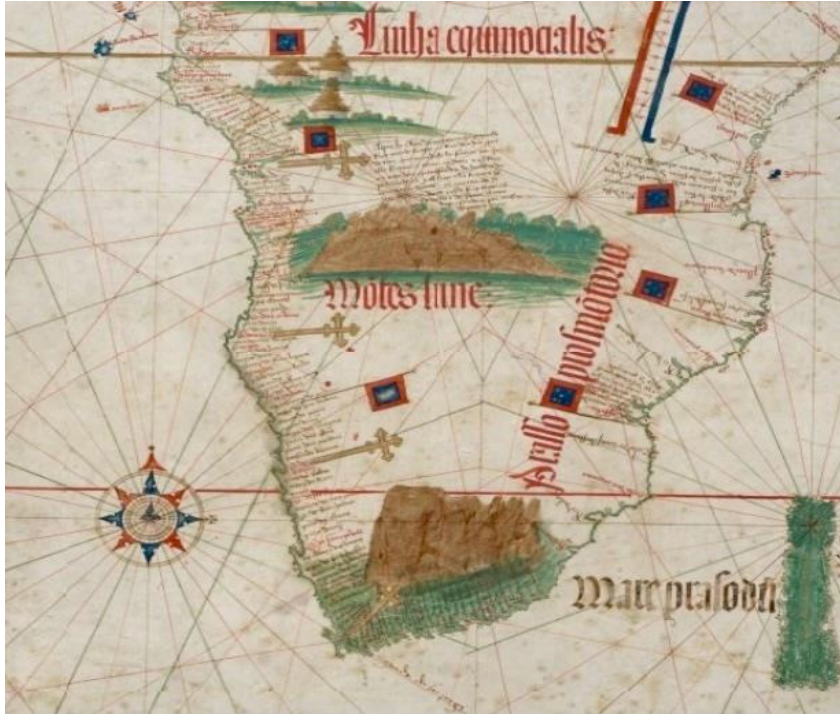
⁴⁹ Tombua, Angola'da yer almaktadır.

⁵⁰ Edgar Vigário, "What happened to Diogo Cão?", 2013, s.3.

⁵¹ *Stone Cross of Cape Cross*, 1486, formerly Deutsches Historisches Museum, now Namibia, © DHM. 2019 yılında Almanya-Namibya arasında yapılan görüşmeler neticesinde bu padirão yeniden Namibya'ya götürülmüştür. Fotoğraf; Deutsches Historisches Museum'da bulunduğu sırada çekilmiştir.

Diogo Cão'nun Portekiz'den gemilerle taşıdığı padrôların orijinallerinde haç sembolü vardır. Ancak dört padrôdan günümüze ulaşanlar arasında yalnızca son iki tanesinin üzerinde haç bulunmaktadır. Lizbon'da Alcântara bölgesindeki taş ocaklarında işlenen bu taş sütunlar genellikle kireçtaşından yapılmıştır.⁵² II. João için hakimiyet göstergesi olan bu taşlar aynı zamanda kâşifler için de önem arz etmektedir. Padrôların üzerinde yalnızca kralın değil, kâşiflerin de isimleri kalıcı bir yer edinmiştir. Bu taşlar aynı zamanda bölgeye daha sonra gelecek olan devletlere, Portekizlilerin keşif alanı olduğunu göstermek açısından bir sembol özelliği de taşımaktadır. Özellikle kıyılarda ve gemilerin görüş alanlarına dikilen bu sütunlar, bir sonraki Portekiz kâşiflerinin yol bulması açısından bir tür pusula görevi de görmektedir.

Şekil 8: Cantino haritasında haç şeklinde tasvir edilen dört padrô⁵³

⁵² Manuel Ruela Pombo, "Diogo Cão", *Angola*, Serie 1 Número 4, Amadeu Amorim, Luanda 1932, s.100.

⁵³ *Carta del Cantino* 1502, Ministero Della Cultura, Gallerie Estensi, Biblioteca Estense Universitaria.

Afrika keşifleri devam ederken Portekiz keşiflerinin Diogo Cão ile beraber farklı bir boyut kazandığı anlaşılmaktadır.⁵⁴ Cão, önceki kâşifler gibi Afrika'dan Portekiz'e köleler götürse de padrão diken ilk kâşiftir. Ancak hedef Preste João ve Hindistan olduğu için bu başarıları, gerektiği biçimde takdir kazanamamıştır. Dünya üzerinde en fazla unvana sahip olan bir diğer kâşif Bartolomeu Dias, II. João'nun emriyle Cabo da Boa Esperança ve Hindistan'a ulaşmak üzere mürettebatı ile beraber Lizbon'dan yola çıkmıştır. Belirlenen hedefe ulaşıncaya kadar kâşiflerin rotası genellikle aynıdır.

Bartolomeu Dias, padrão geleneğini devam ettirerek üç padrão dikmiş olsa da ne yazık ki günümüze, parçaların birleştirilmesi ve tamir edilmesi neticesinde elde edilen yalnızca bir örnek kalmıştır. Kalıntıları Eric Axelson tarafından bulunan Güney Afrika'daki São Gregório adlı padrão, Bartolomeu Dias tarafından 1488 yılında dikilmiştir.⁵⁵ Ancak Dias'ın diğer iki padrãosunun akıbetleri hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir.

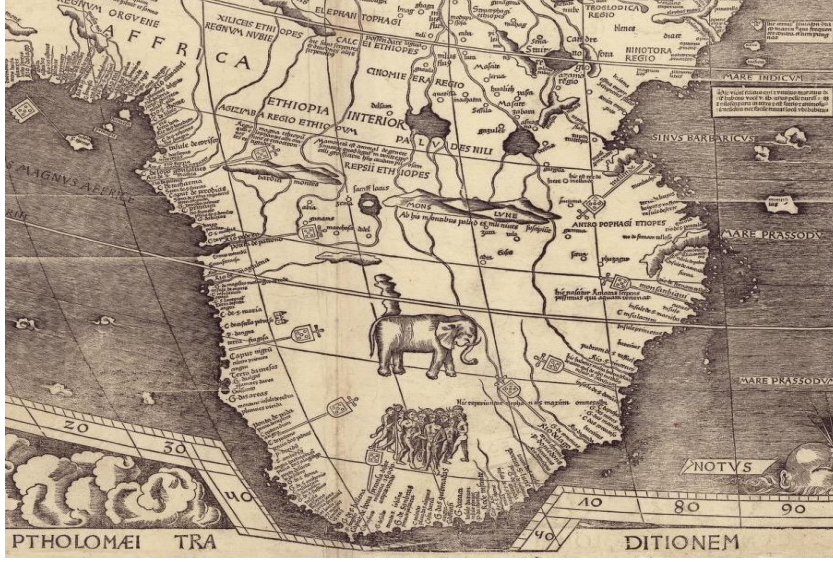

Şekil 9: Bartolomeu Dias'ın Witwatersrand Üniversitesi William Cullen Kütüphanesi'nde sergilenen ve günümüze ulaşan tek padrão olan Padrão de São Gregório ⁵⁶

⁵⁴ “.. dois principaes capitaes descobriam, eram seis Padrões: o primeiro chamado S. Jorge em rio Zaire, que he do Reyno de Congo; o segundo Santo Agostinho esta em hum cabo do nome do mesmo Padrão; o terceiro, que he o derradeiro de Diogo cam na manga das arêas...” Barros, Diogo Cão'nun üç tane padrão diktiğini söylemektedir. São Jorge ve Santo Agostinho'nun ardından nihai olanını diktiğini söyler. Ancak Cabo Negro ya da Cape Cross olarak isimlendirmediği için sonuncusu olarak hangi sütundan bahsettiği hakkında net bir bilgimiz yoktur. Barros, *a.g.e.*, s.192. Diogo Cão, dört padrão diktiği için Barros'un verdiği bu bilgi hatalıdır.

⁵⁵ Eric Axelson, “Prince Henry the Navigator and the Discovery of the sea Route to India”, *The Geographical Journal*, Blackwell Publishing on Behalf of The Royal Geographical Society with the Institute of British Geographers, S.127, No:2, London, 1961, s.151.

⁵⁶ Willeam Cullen Library, University of Witwatersrand Johannesburg South Africa. Fotoğraf, kütüphane yetkilisi Margaret Atsango'dan alınan izinle paylaşılmıştır.

Şekil 10: Martin Waldseemüller'in 1507 tarihli dünya haritasında Portekizlilerin Afrika kıtasında dikmiş olduğu padrão tasvirleri⁵⁷

Bartolomeu Dias'ın yolculuğu esnasında karşılaştığı zorluklar, mürettebatı ile olan fikir ayrılıkları ve umduğu şekilde daha ileriye gidememesinin üzüntüsünü Galvão şöyle nakletmiştir: "*Padrãosunun yanından geçerken, bir daha göremeyeceği oğlundan ayrılmış gibi ondan ayrıldı.*"⁵⁸

I. Manuel'in saltanat döneminin başlangıcı olan 1495 yılında Portekizliler artık Afrika'nın büyük bir bölümüne ulaşmıştır. II. João'nun başarılı ve bilhassa gizli bir politikayla sürdürmeye dikkat ettiği keşifleri, Manuel döneminde Hindistan hedefine ulaşma ile sonuçlanmıştır. Bu yeni dönemin en önemli kâşifi, Hindistan'a ulaşan Vasco da Gama'dır. Barros, Gama'nın beş padrão diktiğini söylemektedir.⁵⁹ Gama, Afrika'nın doğusunda ve bilhassa Hindistan'da padrãoolar dikmiştir ancak orijinallerinin hiçbiri günümüze ulaşmamıştır.

⁵⁷ *Universalis cosmographia secundum Ptholomaei traditionem et Americi Vespucii aliorumque lustrationes*, Library of Congress.

⁵⁸ Ernst Georg Ravenstein, "The Voyages of Diogo Cão and Bartolomeu Dias 1482-88", *The Geographical Journal*, Vol.16, No.6, The Royal Geographical Society, London, 1900, s.647.

⁵⁹ São Rafael, Rio dos Bons Sinaes'te; São Jorge, Mozambik'te; Santo Espirito ; Malindi'de, Santa Maria, civardaki adalardan birinde ve son olarak São Gabriel'i Hindistan Kaliküt'te dikmiştir. Barros, *Da Asia*, s.360.

Şekil 11: Vasco da Gama ve mürettebatının 1497 yılında Lizbon'dan yola çıkışını temsil eden bir gravür⁶⁰

Sonuç

Prens Henrique'nin kâşifleri çoğu zaman belirlenen hedeflere ulaşmadan dönseler de bu durum, ümitsizliğin aksine daha fazla çaba göstermeyle sonuçlanmıştır. Portekiz'i keşifler sürecinin öncüsü yapan en önemli etkenlerden biri de bu olmuştur. Afonso dönemindeki birikimin neticeleri, II. João'nun başarılı politikasıyla harmanlanarak yeni bir hâkimiyet anlayışını beraberinde getirmiştir. II. João'nun kâşifleri, Lizbon'dan gemilerle Afrika'ya taşıdıkları padrôolarla birden fazla hedefi gerçekleştirmeye çalışmıştır. İlk padrôoyu diken Diogo Cão'nun üç padrôosu günümüze ulaşırken, daha sonraki kâşiflerden olan Bartolomeu Dias ve Vasco da Gama'nın padrôoları için durum farklı olmuştur. Dias'ın günümüze ulaşan tek padrôosu, parçaların toplanmasıyla bir araya getirilse de Gama'dan günümüze herhangi bir işaret kalmamıştır. Ancak padrôoların bazılarının yerine replikaları yapılmıştır. Dias ve bilhassa Gama açısından bakılacak olursa; kâşifler ve beraberindekilerin bölge halkı ile olan münasebetleri, padrôo diktikleri yerin konumu, farklı zamanlarda bölgeyi keşfe gelen devletlerin müdahaleleri gibi faktörler bu

⁶⁰ Alfredo Roque Gameiro, *A Partida de Vasco da Gama para a India em 1497*, Biblioteca Nacional de Portugal.

padrãoların günümüze ulaşamaması hususunda öne sürülebilecek ihtimallerdir. Çünkü Gama'nın 1497'deki keşif yolculuğu esnasında yanında yer alan Alvaro Velho'nun kaydettiğine göre diktikleri padrão, onlar henüz ayrılmadan yaklaşık on-on iki yerli tarafından yıkılmıştır.⁶¹ Bu durum, Portekizlilerin Afrika'nın bazı bölgelerinde iyi karşılanmadığını göstermektedir. Diogo Cão'nun son padrãosunun Almanya'ya götürülmesi ve Fırtınalar Burnu olarak bilinen Cabo da Boa Esperança'nın padrão dikmek için uygun bir yer olmaması bu ihtimalleri güçlendirmektedir. Netice olarak Portekiz'in gücünü ve dolayısıyla mevcut kralın ismini taşıyacağı için önemli bir anıt özelliği taşıyan bu yapılar, yalnızca hükümdarlar arasında bir güç simgesi özelliği taşımamaktadır. Aynı zamanda kâşifler, kendinden sonra gelecek olan bir diğer kâşife yol bulması için işaret bırakırken, aslında kendi varlığına da işaret etme imkânı bulmuşlardır.

Kaynakça

- Alves, A., Dom Henrique O Infante: Memoria Historica, Typographia do Commercio do Porto, Porto 1894.
- Andrade Moniz, A., "Ceuta e as Duas Políticas da Expansão Portuguesa", Ceuta e Expansão Portuguesa, Actas XIV Simpóio de História Marítima 10 a 12 de Novembro 2015, Academia de Marinha, Lisboa, 2016, s. 239- 247.
- Axelsson, E., "Prince Henry the Navigator and the Discovery of the sea Route to India", The Geographical Journal, Blackwell Publishing on Behalf of The Royal Geographical Society with the Institute of British Geographers, Vol.127, No:2, London, 1961, s.145-155.
- Azurara, G. E., Chronica do Descobrimento e Conquista de Guiné, J. P. Aillaud: na Officina Typographica de Fain e Thunot, Pariz 1841.
- Barros, J.; Couto, D., Da Asia de João Barros e De Diogo do Couto, Decada I, Parte I, Regia Officina Typografica, Lisboa, 1777-1778.
- Boxer, C. R., The Portuguese Seaborne Empire 1415-1825, The History of Human Society, London 1969.
- Campbell, T., "Portolan Charts from the Late Thirteenth Century to 1500", The History of Cartography, Volume 1: Cartography in Prehistoric, Ancient and Medieval Europe and the Mediterranean, University of Chicago Press, 1987, s. 371-463.

---

⁶¹ Alvaro Velho, *A Journal of the First Voyage of Vasco Da Gama 1497-1499*, Hakluyt Society, London 1898, s.13.

- Castro, F.V., "Navios", Domingues História da Marinha Portuguesa: Navios, Marinheiros e Arte de Navegar 1500-1600, coordenador: Francisco Contente Domingues, Academia de Marinha, Lisboa 2012.
- Cordeiro, L., Descobertas e Descobridores: Diogo Cão, Imprensa Nacional, Lisboa 1892.
- Crone, G.R., Crone, The Voyages of Cadamosto and other Documents on Western Afrika in the Second Half of the Fifteenth Century, The Hakluyt Society, London 1937.
- Cruz Coelho, M. H., "Ceuta: Um Marco no Processo Legitimador da Dinastia de Avis", Ceuta e Expansão Portuguesa, Actas XIV Simpósio de História Marítima 10 a 12 de Novembro 2015, Academia de Marinha, Lisboa 2016, s. 21-32.
- Dear, I. (editör); Kemp, P. (editor), The Oxford Companion to Ship and the Sea (2 ed.), Oxford University Press, 2007.
- Ferreira Brandão, J.A., Vida do Infante D. Henrique de Portugal Apelidado o Navegador e Seus Resultados, Imprensa Nacional, Lisboa 1876.
- Horta, J.S., "A imagem do Africano pelos Portugueses antes dos contactos" O Confronto do Olhar: O encontro dos povos na época da Navegações portuguesas Séculos XV e XVI, Coleção Universitária, Lisboa 1991, s.43-70.
- Parry, J.H., The Age of Reconnaissance: Discovery, Exploration and Settlement 1450 to 1650, University of California Press, California 1981.
- Pedrosa, F.G., "Os navios", coordenador: Fernando Gomes Pedrosa, História da Marinha Portuguesa: Navios, Marinheiros e Arte de Navegar 1139-1499, Academia de Marinha, Lisboa 1997.
- Pickering, W., The Conquerors Of The New World And Their Bondsmen: Being a Narrative of the Principal Events Which Led to Negro Slavery in the West Indies and America, Volume I, London 1848.
- Pombo, M.R., "Diogo Cão", Angola, Serie 1 Número 4, Amadeu Amorim, Luanda 1932.
- Ravenstein, E.G., "The Voyages of Diogo Cão and Bartolomeu Dias 1482-88", The Geographical Journal, Vol.16, No.6, The Royal Geographical Society, London 1900, s. 625-655.
- Schwarz, G.R., The History and Development of Caravels, Texas A&M University, 2008.
- Soares, A.X., Portuguese Vocables in Asiatic Languages: From the Portuguese Original of Sebastião Rodolfo Dalgado: Translated into English with notes, additions and comments, Asian Educational Services, New Delhi 1988.
- Souza, T. O. M., "O Infante D. Henrique e a Escola Naval de Sagres", Revista de História, C. 21(44), São Paulo 1960, s. 451-464.

Velho, A., *A Journal of the First Voyage of Vasco Da Gama 1497-1499*, Hakluyt Society, London 1898.

Vigário, E., "What happened to Diogo Cão?", 2013.

Woodward, D., *Medieval Mappaemundi, The History of Cartography, Volume I: Cartography in Prehistoric, Ancient and Medieval Europe and the Mediterranean*, University of Chicago Press, 1987, s.286-370.

Zurara, G. E., *Crónica da Tomada de Ceuta por el Rei D. João I*, por Francisco Maria Esteves Pereira, Academia das Ciências de Lisboa, Lisboa 1915.